

Nordens noder – en omfattande introduktion till platser och rum i nordisk litteratur

Thomas A. Dubois & Dan Ringgaard (eds), Steven P. Sondrup & Mark B. Sandberg (eds in chief), *Nordic Literature. A Comparative History. Volume I: Spatial Nodes*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins 2017, 747 s.

En av de mest uppmärksammade litteraturvetenskapliga undersökningarna under min studietid var David Perkins *Is literary history possible?* (1992). Dess kritiska genomgång av litteraturhistorieskrivningens premisser och trovärdighet infinner sig osökt i mitt minne när jag läser introduktionen till *Nordic Literature*. Boken är, förefaller det mig, ett tentativt svar på Perkins fråga, och ett intressant och ambitiöst sådant. Verket strävar efter att bemöta den postmoderna kritiken av traditionell litteraturhistorieskrivning och samtidigt skapa en ny, rumslig litteraturhistoria. Medvetenheten om problemen med de traditionella litteraturhistoriska utgångspunkterna är hög. Boken är inte bara ett exempel på en komparativ, regional litteraturhistoria utan innehåller också inslag av metalitteraturhistorisk reflexion. Genom att betona betydelsen av plats strävar man efter att ta fasta på närhet och beröring. I boken behandlas både platser i nordisk litteratur och nordiska platser i litteraturen. Här ingår inte bara nordiska rum beskrivna av nordiska författare, utan också nordiska texter om icke-nordiska platser och nordiska platser beskrivna av icke-nordiska författare.

Volume I: Spatial nodes är den första delen i en serie på tre verk som befattar sig med litteraturens historia i Norden, det vill säga Danmark, Norge, Sverige och Finland samt Färöarna, Island och Grönland. Sammantaget handlar det om ett stort projekt: enbart den första delen omspannar över 700 sidor och innehåller texter av fyrtioen litteraturforskare från USA, Europa och Norden. Meningen är att de tre planerade volymerna ska kunna läsas sida vid sida och belysa ämnet på var sitt sätt. Det jag befattar mig med här är med andra ord endast en början. Det är också omöjligt att gå in på de enskilda uppsatserna i volymen, de är både många och mycket varierande. Jag beskriver istället utgångspunkterna såsom de presenteras i de två informativa, inledande texterna för denna volym. Den

första är en allmän inledning skriven av huvudredaktörerna Sondrup och Sandberg som går i dialog med tidigare litteraturhistoriskrivning och i detalj argumenterar för det komparativa, nordiska, regionala perspektivet. Det andra är skrivet av redaktörerna för volym I, Ringgaard och DuBois, och presenterar de rumsliga begrepp som bokens essäer bygger på.

Sondrups och Sandbergs inledning är lika mycket en beskrivning över vad detta verk *inte* är som den är en redogörelse över de styrande tankarna för *Nordic Literature*. Detta är inte en granskning av de olika nordiska ländernas litteratur med utgångspunkt i nation, språk eller period utan en kartläggning av de för området gemensamma dragen vad beträffar produktion och konsumtion av litteratur. Målet är inte en heltäckande kartläggning eller en teleologisk, nationell historiografi utan en litteraturhistoria som utgår från ett rumsligt, "figuralt" och temporärt sätt att tänka. Denna för litteraturhistorieskrivning nya logik ska sedan resultera i ny kunskap som har essän som sin form. Varje volym är organiserad kring en rad noder, definierade som "important clusters in the practice of spatial representation, imaginative figural tropes of heightened significance, or resonant temporal turning points" (SN 5). En nod kan utgöras av en viktig plats, en särskild typ av plats eller en användning av en plats på ett sätt som visar på dess betydelse för litteraturen. Det rumsliga kombineras med en narrativ aspekt, i denna volym med en undersökning av de platser och praktiker som varit betydelsefulla för nordiska författare både hemma och borta, och för dem som besökt området. De enskilda essäerna beskriver och analyserar utvalda noder och inramas av mera övergripande inledningar som ger läsaren en bredare historisk kontext. Skribenterna har getts fria händer att tillämpa det för volymen centrala begreppet och i valet av litterära texter. Det spatiala tillvägagångssättet leder enligt huvudredaktörerna till en hälsosam förskjutning av kanon. Litteraturer och verk som i de nationella litteraturhistorierna har hamnat i periferin får här mera utrymme och behandlas mera rättvist, hävdar de. Fokus ligger på regional mångfald, det förbisedda och marginaliserade.

Argumenten för Norden och nod är många. För att Norden i komparativa, europeiska sammanhang ofta hamnat i marginalen. För att den har en kulturpolitisk, sammanfjärrad historia där de olika länderna på olika komplexa sätt är involverade i varandras uppkomst och utveckling. För att "Norden" är ett sätt att testa idén om region som en tolkningsram för litterära fenomen och därmed ska uppfattas som en både pragmatisk och relativ tolkningsram. Och för att man vill lyfta fram det rumsliga perspektivet som länge har varit underrepresenterat i litteraturhistorieskrivningen och ta vara på de litterära praktikernas inneboende topografiska, geografiska och rumsliga aspekter.

Med korta inblickar på vissa centrala teoretiker av rumslighet, Henri Lefebvre, Martin Heidegger, Michel Foucault, Doreen Massey och Arjan Appadurai presenterar redaktörerna Ringgaard och DuBois användningen av rum

och dess relation till litteratur och region. Volymen utgår från en post-nationell uppfattning om "plats" som definierar den horisontellt, som ett rum som genomströmmas av globala flöden snarare än som gemensam historia och allmänna minnen och vanor som utvecklats under en längre tid. Den skillnad som görs mellan horisontal och vertikal definition på plats (SN 26), leder i sin tur till en distinktion mellan plats som "scape" och plats som praktik – man kan inte förhålla sig till platser utan att ta reda på hur de används, menar Ringgaard och DuBois. "Scapes" indelas i sin tur i fem grupper: "Landscapes, Waterscapes, Cityscapes, Lightscapes, and Millenniumscapes", medan praktiker sorteras enligt "Settling, Dwelling, Exploring, and Sacralizing". Efter essäerna som handlar om "scapes" kommer presentationerna av olika praktiker i anknytning till platser.

Efter de inledande, tämligen invecklade presentationerna av de litteraturhistoriska målen med verket och dess centrala begrepp kommer en mera allmänt hållen presentation av begreppet "Norden", av användningen av ordet i olika historiska, politiska och kulturella sammanhang samt av hur det konstruerats i en motsättning till söder. Detta avsnitt är ett exempel på en regelrätt regionshistoria i jämförelse med de teoretiskt mera invecklade inledningarna. I avsnittet presenteras de nordiska länderna för en läsare som behöver grundläggande kunskaper om de länder och språk som ingår i området. Denna strävan efter tillgänglighet märks även i att alla nordiska texter som citeras i verket också finns översatta till engelska.

De essäer som boken innehåller visar på den mångfald som begreppet "nod" öppnar för. Här behandlas exempelvis utopier i svensk modernism (Briens), ön Capri i litterära verk (Melberg), sjöar i finländsk litteratur (Lyytikäinen) såväl som betydelsen av hav i färöisk litteratur (Moberg). Litterära skildringar av Helsingfors (Ameel), Berlin (Mohnike) och New York (Mai) finns inom samma pärmar som liminala platser och användningen av dem (Sanders). Essäerna varierar i längd, fokus och tillvägagångssätt. Innehållet är spretigt och varierande. Fina, noggranna och täta analyser finns sida vid sida med en smula uttröttande uppräknings av författare och verk som behandlat en viss plats i olika tider. Vissa "scapes" visar sig vara mer fruktbara än andra och alltid är inte det komparativa perspektivet speciellt väl framträdande. Trots att boken varit under arbete under en tämligen lång tid – vilket är fullt förståeligt med tanke på dess ambitioner – verkar det som om redaktörerna och skribenterna ändå fått lite bråttom. Brister går att finna såväl i korrekturläsningen som i översättningar.

Detta är ett verk som har en hög litteraturhistorisk ambitionsnivå. Det är en sannskyldig postmodern litteraturhistoria som på många sätt undviker de fallgropar som är inskrivna i en traditionell, nationell och teleologisk litteraturhistoria. Samtidigt finns här en liten paradox: medan volymen strävar efter att

förverkliga ett invecklat, litteraturhistoriografiskt resonemang, utmynnar en del essäer i tämligen vanliga tematiska läsningar av litteratur. Men lika ofta får man ta del av mycket sådant man inte visste någonting om, författarskap man aldrig förut hört talas om, fascinerande, välskrivna och spränglärd essäer som visar på det fruktbara i det valda tillvägagångssättet.

Kristina Malmio